

6. Зміст правових норм становлять права й обов'язки, тобто ці норми мають представницько-зобов'язуючий характер – не лише надають особам суб'єктивні можливості, а й покладають на них відповідні обов'язки, визначаючи таким чином міру свободи їх поведінки.

7. Характеризуються наявністю чіткої внутрішньої структури (будови). За своєю сутністю норма права – це мікросистема, яку формують конкретні структурні елементи: гіпотеза, диспозиція, санкція.

Отже, на відміну від норм права, інші соціальні норми існують в будь-якому суспільстві, не завжди мають точно визначені межі дії, можуть існувати безсистемно, забезпечуються звичкою, внутрішнім переконанням, моральним впливом та іншими позадержавними засобами.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : [підручник] / О.Ф. Скакун. — 2-ге вид. — К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. — 520 с.
2. Теорія держави та права : [підручник] / [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, А.О. Осауленко та ін.; за заг. ред. Є.О. Гіди. — К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2011. — 576 с.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права : [навч. посібник] / К.Г. Волинка. — К. : МАУП, 2003. — 240 с.

Заступник директора навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Білозьоров Євген Вікторович

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення належного рівня захисту прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. В останні роки це питання є предметом серйозного наукового аналізу представників різних галузей знань, зокрема й загальної теорії держави та права. Конституційне прагнення України розвивати і зміцнювати правову державу неможливо реалізувати без утвердження у суспільній свідомості ідеї невідчужуваних прав і свобод людини та громадянина. Однією з фундаментальних ознак правової держави вважається наявність системи ефективних юридичних засобів, які гарантують правову захищеність людини й громадянина. Проте, проголошення на загальнодержавному рівні принципів соціальної справедливості, пріоритетності прав і свобод людини та громадянина, верховенства права ще не привело до фактичного покращення стану справ у правоохоронній та судовій системах.

Сучасний стан методологічних розробок правозахисної діяльності в Україні не в повній мірі відповідає потребам юридичної теорії та практики. Попередні напрацювання з цієї теми втратили свою актуальність, а в новітніх наукових розробках відсутній єдиний загальнотеоретичний підхід до розуміння змісту правозахисної діяльності, суб'єктів, її мети, засобів, форм та механізмів здійснення. Недостатньо уваги приділено питанню вдосконалення чинного законодавства в контексті посилення правового захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Необхідно зазначити, що в юридичній науці визнаною аксіомою є твердження про необхідність розширення її методологічного арсеналу. Особливо важливим воно є для вітчизняної юриспруденції, яка протягом тривалого часу формувалася та розвивалася переважно на засадах моністичного праворозуміння, зокрема, домінування позитивізму, що зумовило обмеження методологічного інструментарію та призводило до мінімального рівня наукових дискусій щодо цієї тематики. На теперішній час

юридична думка позбавляється такого «однобокого» бачення й запроваджує широке вивчення та застосування різноманітних методологічних підходів до пізнання державно-правових явищ.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки використовуються не окремі методологічні підходи до дослідження правової дійсності, а їх певна сукупність, що дозволяє вирішувати різнопланові дослідницькі проблеми (аксіологічний, антропологічний, діяльнісний, системний, феноменологічний, функціональний та інші).

При цьому, привертає увагу діяльнісний підхід, застосування якого поряд із системним, функціональним, іншими перевіреними практикою пізнання підходами, виявляється значною мірою актуальним, ефективним, особливо у поєднанні з іншими методологічними прийомами, таким, що дозволяє проникнути у глибину сутнісних властивостей правового явища.

Загально визнано, що основною формою людської активності є практична діяльність, спрямована на задоволення різноманітних потреб, перетворення матеріального світу, суспільних відносин і самої особистості. Твердження про те, що людина формується в процесі біопсихологічної та соціальної еволюції, основою якої є діяльність у різних її формах, можна визнати аксіомою [1, с. 63]. Оскільки виникнення й розвиток соціальних систем є продуктом людської активності, правовий захист прав людини у широкому соціальному контексті реалізується через прояв цієї активності – діяльність людини. Отже, методологічний аналіз правозахисної діяльності як одного з найпоширеніших видів соціальної активності не можливий без звернення до соціальних і психологічних аспектів категорії «діяльність».

Теорія діяльності, яку започатковано філософами ХІХ – першої половини ХХ ст., використовується в багатьох гуманітарних науках, набуваючи полідисциплінарного характеру. У другій половині ХХ ст. проблематика діяльнісного підходу була особливо популярною. Філософські аспекти діяльності розроблялися таким вченими як Г.С. Батищев, О.Г. Дробницький, Є.В. Ільєнко, М.К. Мамардашвілі, Г.П. Щедровицький, Є.Г. Юдін та інші. Психологічну теорію діяльності досліджували С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов та інші науковці. Сформувалася так звана «радянська школа» психології діяльності, що користувалася великою популярністю серед закордонних дослідників. Діяльнісний підхід дозволив ученим відійти від схоластичних міркувань про перевагу «соціалістичного способу життя» та створити основу для виведення проблеми людини в наукових філософських концепціях на провідне місце. Розглянемо деякі положення теорії діяльності, методологічно важливі для виокремлення правозахисної діяльності у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

У процесі дослідження правового захисту з використанням діяльнісного підходу, на нашу думку, є доцільним порушувати питання не тільки про принципи, типологію, ефективність правозахисної діяльності, а й про структурну схему цієї діяльності. Структура людської діяльності висвітлюється у наукових концепціях по-різному, але поряд із тим можна виокремити такі структурні елементи: засіб, мета, мотив, об'єкт, результат, спосіб, суб'єкт, форма, тощо. Самі ці складові можна використовувати як критерії при виокремленні правового захисту, що обумовлюються чинником людської діяльності. Кожний складовий елемент структури правозахисної діяльності може виконувати роль методологічного аспекту, зрізу або площини, у якій відбувається пізнання державно-правової дійсності.

Правозахисна діяльність нині проголошена пріоритетною у сфері здійснення функцій української держави, особливо після прийняття нової демократичної Конституції України, вступу в 1995 р. до Ради Європи і визначення пріоритетним завданням інтеграції України в Європейський Союз. Вхідження України в європейський цивілізаційний економічний, політичний та правовий простір об'єктивно зумовлено існуючими геополітичними реаліями, логікою становлення глобалізованого світу і

внутрішніми потребами нашої країни. Все більш переконливим є той факт, що захист прав і свобод людини та громадянина є необхідною умовою виживання і життєзабезпечення всіх систем українського суспільства – політичної, економічної, моральної, культурної, екологічної тощо.

На основі опрацьованої юридичної літератури та положень чинного законодавства можна стверджувати, що до основних ознак правозахисної діяльності слід віднести такі: 1) правозахисна діяльність становить собою різновид соціальної діяльності; 2) правозахисна діяльність здійснюється у сфері права; 3) при здійсненні правозахисної діяльності застосовуються, переважно, правові засоби; 4) правозахисна діяльність реалізується на підставі та відповідно до закону, а в деяких (окремих) випадках – у відповідній процесуальній формі; 5) здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі; 6) правозахисна діяльність реалізується в конкретних формах із застосуванням відповідних методів.

Вищезазначені ознаки розширюють традиційний підхід до змісту правозахисної діяльності, при якому спеціально уповноважені суб'єкти на професійній основі здійснюють захист прав і свобод людини та громадянина від протиправних зазіхань. При цьому під правозахисною діяльністю слід розуміти один із видів соціальної діяльності, що реалізується спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі та здійснюється на підставі й відповідно до правових основ з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини.

У сучасній юридичній науці та практиці не вироблено єдиного підходу до розуміння поняття суб'єктів здійснення правозахисної діяльності, їх місця серед державних органів та громадських організацій. На нашу думку, для визначення суб'єктів здійснення правозахисної діяльності необхідно ставити такі вимоги: по-перше, діяльність цих суб'єктів повинна містити всі ознаки, що притаманні правозахисній діяльності та відповідати принципам правового захисту; по-друге, вони мають здійснювати функції та виконувати завдання, що покладені суспільством та державою на суб'єктів правозахисної діяльності; по-третє, зазначені суб'єкти повинні бути наділені спеціальними повноваженнями та реалізовувати правозахисну діяльність на професійній основі; по-четверте, ці суб'єкти здійснюють правозахисну діяльність у відповідних правових формах: 1) припинення порушень прав людини; 2) ліквідація перешкод у процесі реалізації прав і свобод людини; 3) відновлення порушених прав людини; 4) притягнення винних у скоєнні правопорушень до юридичної відповідальності; по-п'яте, в залежності від наділених державно-владних повноважень володіють правом застосування державного примусу.

На основі використання формально-юридичного методу та здійснення юридичного аналізу чинних нормативно-правових актів України, до суб'єктів здійснення правозахисної діяльності слід віднести: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд; 4) органи прокуратури; 5) адвокатура; 6) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Основними завданнями суб'єктів правозахисної діяльності є: 1) захист прав та свобод людини і громадянина; 2) профілактика вчинення правопорушень та злочинів; 3) застосування штрафних санкцій; 4) виховання; 5) відшкодування збитків; 6) тлумачення нормативно-правових актів; 7) представлення інтересів суб'єктів права; 8) консультування [2, с. 74].

Щодо вибору методів здійснення правозахисної діяльності, то ця діяльність повинна ґрунтуватися на принципах законності, соціального партнерства, взаємної відповідальності держави й особи. Для здійснення правозахисної діяльності особливого значення набуває метод компромісу як найбільш сприятливий для розв'язання правових проблем в умовах становлення демократичного суспільства та який спрямований на розширення сфери переконання. До основних методів здійснення правозахисної діяльності належать матеріально-правові та процесуальні засоби і способи, які

використовуються державними органами на вимогу уповноваженої особи для примусового відновлення її порушеного (оскарженого) права.

Метою правозахисної діяльності є: 1) створення належних умов для відновлення порушених прав людини та громадянина; 2) забезпечення публічної безпеки і порядку у суспільстві; 3) підтримання правопорядку; 4) реальне втілення у життя принципу верховенства права.

Отже, діяльнісний підхід як методологічний інструментарій передбачає розкриття структурної характеристики правозахисної діяльності у нерозривній єдності з діяльністю людини. При цьому правозахисна діяльність може бути об'єктом впливу, засобом, метою або результатом, чинником зовнішнього впливу тощо, але у всіх випадках проявляється певне співвідношення людини і явища, зумовлена включенням особистості у складну систему соціальних взаємодій, побудованих на правових стандартах поведінки. Оскільки правозахисна діяльність фактично «вбудовується» в систему реальних суспільних відносин, то її структурно-функціональна характеристика не можлива без розуміння суті практичної діяльності людей. Такий підхід вимагає по-новому поглянути не лише на правозахисну діяльність, а й на проблему протидії та попередження порушень прав і свобод людини в контексті формування правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Каган М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.

2. Білозьоров Є.В. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [монографія] / Є.В. Білозьоров, В.І. Вишковська. – К. : ФОП Кандиба Т.П., 2015. – 168 с.

**Курсант 302 групи ННІ №3
Національної академії внутрішніх справ
Біляєва В.А.**

ПРАВОПОРЯДОК І ЗАКОННІСТЬ ЯК ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Керування державою здійснюється за допомогою різноманітних методів і засобів – економічних, політичних, ідеологічних, організаційних, правових. Серед останніх найважливіше місце посідають такі, що спрямовані на зміцнення законності та правопорядку, без яких неможливо забезпечити нормальну життєдіяльність суспільства, його громадян.

Введення законів та їх дотримання це найдавніший і найцивілізованіший спосіб керування людьми, що сьогодні визнано усіма розвиненими демократичними країнами, світовою спільнотою. З цього приводу необхідно згадати відомі й дотепер актуальні постулати римських юристів: «Державою повинен правити закон», «Закон вищий над усе», «Закон суворий, але це закон» тощо.

Об'єктивна необхідність законності і правопорядку у сучасних умовах пояснюється тим, що без них є неможливим вирішення питання, що є вкрай важливим для суспільства. До таких належать: успішне проведення курсу економічних реформ, становлення ринкових відносин, розвиток виробництва; побудова громадянського суспільства та правової держави; ефективне функціонування інститутів демократії, політичної системи; реалізація прав і свобод людини, упорядкування їх гарантій; чітка робота державного апарату, усіх його складових, органів, структур, посадових осіб; боротьба зі злочинністю, корупцією, правовим нігілізмом, тероризмом; забезпечення правотворчого, правозастосовчого, а у ширшому плані – управлінського процесу; формування політико-правової культури та підвищення правосвідомості особистості та усього суспільства. Усі означені питання, безперечно, є вкрай актуальними і для України.